

MAKTABGACHA YOSH DAVRIDAGI BOLALARNING PSIXOMOTOR SIFATLARI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Abdullaeyeva Xurshida Rashid qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning psixomotor sifatlarini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari adabiyotlar tahlili asosida ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalarida psixomotor sifatlarni rivojlantirishda tizimli yondashuv, o'yin faoliyati va individual xususiyatlarni hisobga olishning muhimligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: psixomotor sifatlari, maktabgacha yosh, jismoniy tarbiya, harakat faoliyati, koordinatsiya, o'yin, rivojlanish, maktabgacha ta'lim

Abstract. This article examines the specific aspects of the development of psychomotor qualities in preschool children based on a literature analysis. The results of the study substantiate the importance of a systematic approach to the development of psychomotor qualities, game activities and taking into account individual characteristics.

Keywords: psychomotor qualities, preschool age, physical education, motor activity, coordination, game, development, preschool education

Аннотация. В данной статье на основе анализа литературы рассматриваются специфические аспекты развития психомоторных качеств у детей дошкольного возраста. Результаты исследования обосновывают важность систематического подхода к развитию психомоторных качеств, игровой деятельности и учета индивидуальных особенностей.

Ключевые слова: психомоторные качества, дошкольный возраст, физическое воспитание, двигательная активность, координация, игра, развитие, дошкольное образование

Kirish. Maktabgacha yosh davri bolaning jismoniy, ruhiy va intellektual rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalarning psixomotor sifatlari — tezkorlik, chaqqonlik, koordinatsiya, muvozanat, chidamlilik va kuch kabi harakat qobiliyatlari shakllanadi hamda jadal rivojlanadi [1]. Psixomotor rivojlanish tushunchasi faqat jismoniy harakatlarni emas, balki ruhiy jarayonlar bilan harakat faoliyatining o'zaro bog'liqligini ham o'z ichiga oladi. Bu borada L.S. Vigotskiy ta'kidlaganidek, bolaning psixik rivojlanishi uning faol harakat tajribasidan ajralmas holda kechadi [2]. Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida maktabgacha yoshdagi bolalarning psixomotor sifatlarini rivojlantirish muammosi dolzarb mavzulardan biri sifatida e'tirof etilmoqda, chunki bu sifatlar nafaqat bolaning jismoniy salomatligi, balki uning maktabga tayyorgarligi va ijtimoiy moslashuvi uchun ham muhim ahamiyat kasb

etadi [3]. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni va davlat ta'lim standartlarida ham bolalarning har tomonlama, jumladan jismoniy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilgan [4].

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Tadqiqotda nazariy tahlil usulidan foydalanilgan bo'lib, mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, pedagogik va psixologik manbalardagi ma'lumotlar tizimli ravishda o'rganilgan. Psixomotor sifatlarning mohiyati va tasnifi borasida turli ilmiy maktablar yondashuvlari qiyosiy tahlil qilingan. Xususan, N.A. Bernshteyn harakatlarni boshqarishning darajalari nazariyasida psixomotor faoliyatning murakkab ierarxik tuzilishini asoslab bergan bo'lib, bu nazariya maktabgacha yoshdagi bolalarning harakat sifatlarini tushunishda muhim metodologik asos hisoblanadi [5]. A.V. Zaporozhes va yetakchi rus olimlarining tadqiqotlariga ko'ra, maktabgacha yosh davrida bolaning harakat apparati jadal rivojlanadi, mushak tizimi mustahkamlanadi va asosiy harakat ko'nikmalari takomillashadi [6]. Shu bilan birga, J. Piajening bilish rivojlanishi nazariyasi ham psixomotor sifatlarning aqliy rivojlanish bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi, ya'ni bola atrof-muhitni bilishda dastlab sensomotor tajribaga tayanadi [7]. Xorijiy tadqiqotlarda D. Gallahue va J. Ozmun maktabgacha yoshdagi bolalarning harakat rivojlanishini bosqichlarga ajratib o'rganganlar va fundamental harakat ko'nikmalarining 2–7 yosh oralig'ida shakllanishini isbotlaganlar [8]. Ularning fikriga ko'ra, bu davrda bolalar yugurishni, sakrashni, otishni va tutib olishni o'zlashtirib, keyingi bosqichlar uchun harakat bazasini yaratadilar. O'zbek olimlari ham ushbu muammoga katta e'tibor qaratgan bo'lib, Sh.X. Xo'jamberdiyev va boshqalarning tadqiqotlarida maktabgacha ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining samaradorligini oshirish yo'llari ko'rsatib berilgan [9]. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, psixomotor sifatlarning rivojlanishi bir necha muhim omillarga bog'liq: birinchidan, bolaning biologik yetilishi va yoshga oid anatomik-fiziologik xususiyatlari; ikkinchidan, tashkil etilgan jismoniy tarbiya jarayoni va uning mazmuni; uchinchidan, bolaning individual xususiyatlari va harakat tajribasi. Shuningdek, adabiyotlarda ta'kidlanishicha, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixomotor rivojlanishida o'yin faoliyati alohida o'rin tutadi, chunki o'yin bolaning tabiiy faoliyat turi bo'lib, unda harakat ko'nikmalari beixtiyor ravishda takomillashadi [3]. Koordinatsiya qobiliyatining rivojlanishi maktabgacha yoshda ayniqsa sezilarli bo'lib, bu davrdagi bolalar murakkab harakatlar ketma-ketligini bajarishni o'rganadi va mayda motorika ham sezilarli darajada takomillashadi [10].

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili natijalarini umumlashtirib, quyidagi asosiy xulosalarga kelish mumkin. Birinchidan, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixomotor sifatlari notekis va geteroxton rivojlanadi, ya'ni turli harakat sifatlari turli yosh bosqichlarida turlicha sur'atda shakllanadi. Masalan, moslashuvchanlik va egiluvchanlik 3–4 yoshda yuqori darajada rivojlangan bo'lsa, kuch sifati keyinroq — 5–6 yoshda jadal rivojlana boshlaydi [8]. Bu holat jismoniy tarbiya mashg'ulotlari mazmunini

rejalashtirishda yoshga mos sifatlarni ustuvor qo'yish zarurligini ko'rsatadi. Ikkinchidan, psixomotor sifatlarning rivojlanishida o'yin faoliyatining roli beqiyos ekanligi tasdiqlanadi. Harakatli o'yinlar bolaning nafaqat jismoniy, balki bilish va ijtimoiy-emotsional rivojlanishini ham rag'batlantiradi. O'yin jarayonida bola ixtiyoriy ravishda tezkorlik, chaqqonlik va chidamlilik sifatlarini namoyon etadi, bu esa an'anaviy mashqlar bilan taqqoslaganda ancha yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Uchinchidan, psixomotor sifatlarni rivojlantirishda individual yondashuvning ahamiyati alohida ta'kidlanishi lozim. Har bir bolaning harakat tajribasi, jismoniy tayyorgarligi va sog'lig'i turlicha bo'lganligi sababli, standartlashtirilgan yondashuv barcha bolalar uchun bir xil natija bermaydi [6]. Shu bois, zamonaviy pedagogikada differentsiyalashgan va individual yondashuvlarni qo'llash tavsiya etiladi. To'rtinchidan, adabiyotlardan ko'rinib turibdiki, psixomotor rivojlanish faqat jismoniy tarbiya mashg'ulotlari doirasida emas, balki kundalik hayot faoliyati, erkin o'yin va turli san'at turlari orqali ham amalga oshiriladi [5]. Bu esa tarbiyachilardan keng qamrovli, integratsiyalashgan yondashuvni talab etadi. Muhokamada shuni alohida qayd etish kerakki, mavjud adabiyotlarda maktabgacha yoshdagi bolalarning psixomotor sifatlarni rivojlantirishga oid tadqiqotlar asosan eksperimental va kuzatuv usullariga asoslanganiga qaramay, nazariy tahlil ham muhim amaliy xulosalar chiqarish imkonini beradi. Xususan, Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" kontsepsiyasiga ko'ra, bola mustaqil bajara olmaydigan harakatlarni katta yoshli shaxsning yordamida o'zlashtirib, keyinchalik mustaqil bajara boshlaydi [2]. Bu tamoyil jismoniy tarbiya jarayonida pedagog rahbarligining muhimligini nazariy jihatdan asoslaydi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixomotor sifatlarni rivojlantirish ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u biologik, psixologik va pedagogik omillarning o'zaro ta'sirida kechadi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, psixomotor sifatlarning samarali rivojlanishi uchun yoshga oid xususiyatlarni hisobga olish, o'yin faoliyatidan keng foydalanish, individual yondashuvni ta'minlash va integratsiyalashgan pedagogik strategiyalarni qo'llash zarur. Maktabgacha ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish va oila bilan hamkorlikni mustahkamlash psixomotor rivojlanishning sifatini oshirish uchun muhim shart-sharoitlardir. Kelgusidagi tadqiqotlarda ushbu sohadagi nazariy bilimlarni amaliy pedagogik tajribalar bilan uyg'unlashtirish va milliy pedagogika an'analarni zamonaviy ilmiy yondashuvlar bilan boyitish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev A.A. Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy tarbiyasi nazariyasi va metodikasi. — Toshkent: Fan, 2018. — 256 b.

-
2. Vigotskiy L.S. Sobranie sochineniy: v 6 t. T. 4. Detskaya psixologiya / Pod red. D.B. Elkonina. — Moskva: Pedagogika, 1984. — 432 s.
 3. Keneman A.V., Xuxlayeva D.V. Teoriya i metodika fizicheskogo vospitaniya detey doshkolnogo vozrasta. — Moskva: Prosveshchenie, 1985. — 271 s.
 4. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni. <https://lex.uz/docs/-4646908>
 5. Bernshteyn N.A. O lovkosti i yeyo razvitii. — Moskva: Fizkultura i sport, 1991. — 288 s.
 6. Zaporojes A.V. Razvitiye proizvolnyx dvizheniy. — Moskva: Izdatelstvo APN RSFSR, 1960. — 430 s.
 7. Piaget J. The origins of intelligence in children. — New York: International Universities Press, 1952. — 419 p.
 8. Gallahue D.L., Ozmun J.C. Understanding motor development: Infants, children, adolescents, adults. — 7th ed. — New York: McGraw-Hill, 2012. — 544 p.
 9. Xo'jamberdiyev Sh.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etish. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. — 180 b.
 10. Haywood K.M., Getchell N. Life span motor development. — 7th ed. — Champaign: Human Kinetics, 2019. — 448 p.